

OPZHN

Jaderné zbraně

Jaderné zbraně

- Účinek jaderných zbraní je založen na využití energie, která se uvolňuje při jaderných přeměnách. Jsou určeny k ničení živé síly, bojové techniky a objektů.
- K uvolňování energie dochází buď při štěpení jader těžkých prvků (např. U, Pu) nebo při syntéze jader lehkých prvků (H, Li). V prvním případě hovoříme o štěpné reakci, ve druhém o reakci termonukleární.

Jaderné zbraně

- **Rozdělení jaderných náloží**
- štěpné (jednofázové)
- termonukleární (dvoufázové)
- vodíkouranové (třífázové)
- novodobé (neutronová bomba, gama nálož)

Jaderné zbraně

- **Štěpné bomby** jsou založeny na principu vytvoření nadkritického množství samovolně se štěpící náplně z ^{239}Pu nebo ^{235}U . Účinnost štěpení se zvyšuje přidavným zdrojem neutronů a použitím vhodného reflektoru neutronů. Mohutnost těchto bomb se pohybuje mezi 10 až 100 kt TNT.

Jaderné zbraně

- **Termonukleární bomba** funguje na principu syntézy lehkých jader (deuteria, tritia a deuteridu lithia). V první fázi dochází k explozi klasické trhaviny, což má za následek vytvoření nadkritického stavu štěpného materiálu a posléze spontánní štěpení ^{239}Pu nebo ^{235}U , které vytvoří podmínky pro jadernou fúzi. V druhé fázi následuje syntéza deuteria a tritia. Mohutnost bomb se pohybuje mezi 100 kt až několika desítkami Mt TNT.

Jaderné zbraně

- **Vodíkouranová bomba (superbomba)** – v prvním kroku dochází opět k explozi klasické trhaviny a ke štěpení ^{239}Pu nebo ^{235}U v důsledku vytvoření nadkritického množství štěpného materiálu. Takto uvolněná energie iniciuje syntézu lehkých jader a ve třetím stádiu dochází ke štěpení přírodního uranu neutrony uvolněnými při syntéze lehkých jader.

Jaderné zbraně

- **Novodobé bomby**
- **Gama nálože** – představují modifikaci termonukleární bomby. Konstrukčně jsou uspořádány tak, že obal je tvořen nějakým stabilním izotopem (např. ^{59}Co), který se v důsledku interakce s neutrony emitovanými při termonukleárním výbuchu, přemění na příslušný radionuklid (^{60}Co). Tyto radionuklidy jsou v okamžiku výbuchu rozmetány do okolí a způsobují několikanásobně větší zamoření prostředí než klasická štěpná bomba o téže mohutnosti.

Jaderné zbraně

- **Novodobé bomby**
- **Neutronová bomba** – v podstatě se jedná o termonukleární bombu o nízké mohutnosti (0,1 – 10 kt TNT). Je charakteristická tím, že z celkové uvolněné energie při výbuchu se největší část vyzáří ve formě pronikavé radiace (75 – 80%). V neutronové bombě se využívá beryliových reflektorů. Materiální ztráty jsou minimální v porovnání s jinými typy jaderných bomb. Neutrony o vysoké energii (14 MeV) mají velkou pronikavou schopnost a dokáží usmrtit i osoby ukryté v tancích apod.

Tritolový ekvivalent

- Ničivou sílu jaderných zbraní posuzujeme podle tzv. tritolového ekvivalentu. Je to takové množství trinitrotoluenu, při jehož výbuchu se uvolní energie stejná jako při výbuchu dané jaderné nálože. Vyjadřujeme jej v kilotunách (kt) nebo v megatunách (Mt).

Mohutnosti (ráže) jaderných nábojů

- Podle tritolového ekvivalentu dělíme jaderné náboje se štěpnou náloží na malé, střední a velké ráže.
- Velmi malé ráže   do 1kt
- Malé ráže   do 15kt
- Střední ráže   do 100kt
- Velké ráže   do 1Mt
- U jaderných nábojů s termonukleární náloží se dosahuje hodnot desítek Mt – hovoříme o zvláště velkých mohutnostech (rážích)

Charakteristika jaderného výbuchu

- Jaderný výbuch je charakterizován uvolněním velkého množství energie v omezeném prostoru v krátkém čase. Uvolnění energie při výbuchu je provázeno značným zvýšením teploty. Vznikají plyny o vysoké teplotě a tlaku. Tyto plyny rychle expandují. Působí na okolní prostředí – vzniká tlaková vlna (vzduch, voda) nebo vlna stlačení (půda).

Charakteristika jaderného výbuchu

- Jaderný výbuch je dále provázen světelným zářením a radioaktivním zářením. Světelné záření může způsobit vzplanutí hořlavých materiálů na velké vzdálenosti.
- Neutrony a záření gama vysílané během jaderné reakce a krátce po ní (do 15s) nazýváme pronikavou radiací. Po skončení jaderného výbuchu vzniká radioaktivní kontaminace, která je způsobena štěpnými zplodinami, nezreagovanou jadernou výbušninou a indukovanou radioaktivitou způsobenou reakcí nuklidů s neutrony.

Charakteristika jaderného výbuchu

- Mezi tyto čtyři základní ničivé faktory JV se počítá ještě EMI-
elektromagnetický impuls, který způsobuje narušení
elektronických systémů v okolí JV.
- Existuje tedy pět základních ničivých faktorů JV z nichž každý
reprezentuje určitou část energie uvolněné výbuchem.

Charakteristika jaderného výbuchu

- U jaderného výbuchu se pouze 85% energie uvolní ve formě kinetické (tepelné) energie, zbytek připadá na ionizující záření.
- Tlaková vlna 50%
- Světelné záření 35%
- Radioaktivní kontaminace 10%
- Pronikavá radiace 5%
- Výše uvedené poměry závisí na druhu nálože a podmínkách výbuchu.

Časový průběh JV

- $t=10^{-6}\text{s}$ – proběhla podstatná část jaderné reakce – vznikající páry jsou zahřáté na 10^6°C – probíhá silné vyzařování gama a neutronového záření
- $t=10^{-4}\text{s}$ – vzniká žhavá oblast a tlaková vlna – teplota $50\,000\text{°C}$ poloměr 20m. Tlak v čele vlny je 10^9kg.m^{-2} .
- $t=10^{-2}\text{s}$ – teplota klesá na 3500°C poloměr roste na 120m. Tlak v čele vlny je 10^5kg.m^{-2} .
- $t=10^{-1}\text{s}$ – teplota vzrůstá na 8000°C , poloměr 200m, čelo TV 300m, tlak v čele 10^4kg.m^{-2} . končí působení neutronů.
- $t=3\text{s}$ – teplota klesá na 1500°C , poloměr 300m, čelo TV 1700m, tlak v čele 3000kg.m^{-2} . 95% celkové dávky gama záření je již vyzářeno.
- $t=60\text{s}$ – výška oblaku 3km, průměr 2km. TV je ve vzdálenosti 20km – její ničivé účinky končí.
- $t=10\text{min}$ – končí vzestup a rozvoj oblaku – výška 10-13km, průměr 5-6 km.
- $t=\text{nad } 10\text{ min}$ – vypadávání radioaktivních produktů na zemský povrch. Dochází k rozptylování oblaku výbuchu.

Druhy jaderných výbuchů

- Jaderné výbuchy rozdělujeme podle výšky výbuchu nad terénem na výbuchy výškové, vzdušné, pozemní (na vodní hladině) a podzemní (podvodní).
- Výškové (troposférický-15km, stratosférický-50km, ionosférický-150km, kosmický-nad 150km)
- Vzdušné (nízký, vysoký, velmi vysoký, výškový)
- Pozemní
- Podzemní (zakrytý, otevřený)

Druhy jaderných výbuchů

- Vzdušný – svítící oblast má tvar koule, oblak není příliš tmavý, mezi sloupem prachu a hlavou oblaku bývá krátce po výbuchu mezera, na terénu nevzniká kráter, radioaktivní kontaminace jen v okolí epicentra.

Druhy jaderných výbuchů

- Pozemní – svítící oblast má tvar polokoule ležící na zemském povrchu, později se tvar silně deformuje, oblak šedohnědý, sloup prachu je spojen s hlavou, na terénu vzniká silně zamořený kráter, dochází k silné radioaktivní kontaminaci terénu v oblasti centra i ve stopě.

Druhy jaderných výbuchů

- Podzemní – svítící oblast není viditelná, oblak nemá hřibovitý tvar, nízký dostup oblaku, vznik hlubokého kráteru, velmi vysoká radioaktivní kontaminace kráteru i stopy.

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Tlaková vlna – účinek tlakové vlny závisí především na hodnotě přetlaku v jejím čele. Působení TV je buď přímé nebo nepřímé. Nepřímo působí TV prostřednictvím úlomků ze zničených předmětů, létajícím kamením apod. Účinky na objekty závisí na jejich vzdálenosti od JV a na materiálu ze kterého jsou zkonstruovány. Účinky na osoby závisí na jejich vzdálenosti od JV – resp. na hodnotě přetlaku v čele TV.
- Hodnota přetlaku v kg.m^{-2} , účinky na osoby

10^4	smrtelná zranění
$6-10 \cdot 10^3$	těžká zranění
$3-6 \cdot 10^3$	střední zranění
$1-2 \cdot 10^3$	lehká zranění
pod 10^3	bezpečný přetlak

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Tlaková vlna – ochrana:

Osoby – nebezpečí TV se značně sníží, ukryje-li se člověk za libovolnou překážku nebo zalehne. Lze využít ochranných vlastností terénu, staveb a bojové techniky.

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Světelné záření – ničivé účinky tohoto záření se určují hodnotou tzv. světelného impulsu ($\text{J}\cdot\text{m}^{-2}$).
- Objekty – dochází ke vzplanutí hořlavých materiálu, požáry porostů
- Osoby - dočasná až trvalá slepota, popáleniny prvního až třetího stupně v závislosti od ochrany a vzdálenosti od JV

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Světelné záření – ochrana:

Objekty – preventivní protihořlavé nátěry, nátěry hlínou, použití nehořlavých materiálů

Osoby – nebezpečí SZ se značně sníží, ukryje-li se člověk do ochranných objektů (okopy, zákopy, úkryty). Lze využít ochranných vlastností terénu, staveb a bojové techniky. Nikdy se přímo nedívat do JV.

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Pronikavá radiace – při JV vzniká silné ionizující záření tvořené především zářením gama, neutrony, zářením beta a alfa. Do pronikavé radiace zahrnujeme záření, které je vysláno do 15s po JV a to pouze gama a neutrony (alfa a beta mají krátký dosah).
- Nebezpečí spočívá v poškození buněk vlivem ionizujícího záření. Účinky mohou být okamžité, pozdní a genetické. (např. nemoc z ozáření, rakovinné bujení, genetické změny u potomků apod.)

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Pronikavá radiace – ochrana:

Koeficient oslabení k charakterizuje ochranné vlastnosti různých objektů a bojové techniky. Vyjadřuje, kolikrát zeslabí daný objekt radioaktivní záření. Některé k :

Les	2
Dřevěné stavby	3
Obrněné transportéry	4
Tanky, domy	10
Zákopy	20
Ochranné úkryty s nakrytím	40

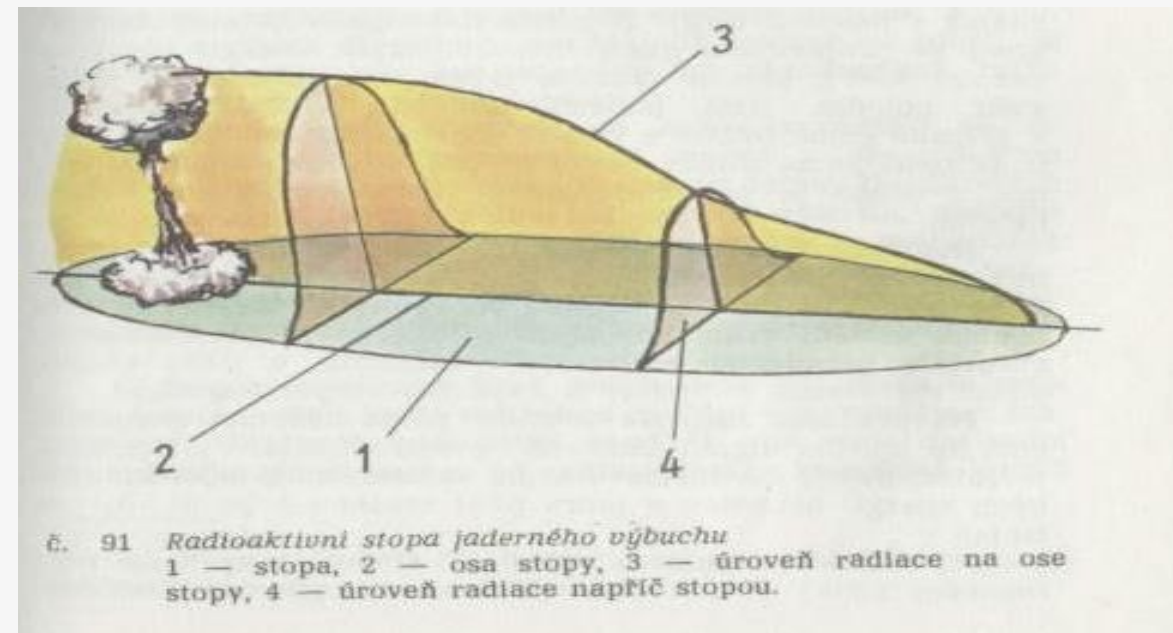
Osoby – je nutné využít ochranných vlastností terénu, staveb a bojové techniky.

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Radioaktivní kontaminace – existují tři zdroje RZ: štěpné produkty, indukovaná radioaktivita, nezreagovaná štěpná výbušnina. Podíl jednotlivých zdrojů na celkové aktivitě závisí na energii výbuchu, druhu výbuchu, druhu nálože apod.
- Radioaktivní kontaminace terénu vzniká dvojitým způsobem. V okolí JV dochází působením neutronů k indukované radioaktivitě a dále působí tzv. radioaktivní spad – což je vypadávání radioaktivních částic z oblaku JV. Vypadávající částice způsobují tzv. radioaktivní stopu.

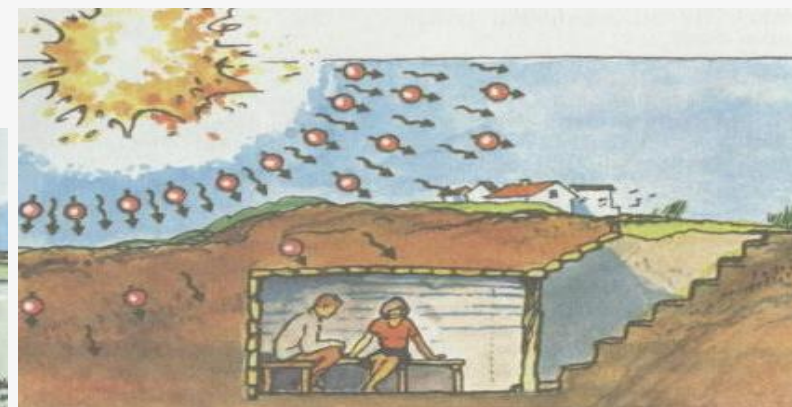

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Radioaktivní kontaminace – ochrana:

je v podstatě stejná jako u pronikavé radiace – co nejlépe odstínit zdroje ionizujícího záření, používat PIKO, v kontaminovaných prostorech se zdržovat pouze po nezbytně nutnou dobu, hlídat obdrženou dávku ozáření, využívat ochranné vlastnosti terénu a bojové techniky.

Ničivé faktory a ochrana proti nim

- Elektromagnetický impuls – je závažným projevem JV bez ničivého účinku na osoby.
- Vzniká při absorpci gama záření ve velkých výškách (300-500km). Vytváří se silné elektrické a magnetické pole, které má za následek vznik napěťových impulsů na všech elektrických vodičích. Účinek EMI je přirovnáván k účinkům blesku – je však daleko výraznější a zasahuje plošně (i více než 1000 km od epicentra).
- Ochrana proti EMI – zabudované protipřepětové obvody, speciální konstrukce, stínění, použití optoelektronických součástek.

Množství jaderné výbušniny

- Kritická množství izotopů

• ^{233}U	17 kg
• ^{233}U s použitím odražeče n	5 kg
• ^{235}U	44 kg
• ^{235}U s použitím odražeče n	15 kg
• ^{239}Pu	15 kg
• ^{239}Pu s použitím odražeče n	4,4 kg
• ^{249}Cf	5,3 g
• ^{249}Cf s použitím odražeče n	1,6 g

Radiologické zbraně

- Radiologická zbraň (někdy nazývaná též špinavá bomba) je tvořena klasickou trhavinou, jejíž exploze rozmetá do okolí radioaktivní látky (např. ^{60}Co , ^{137}Cs , ^{90}Sr , ^{239}Pu , ^{235}U , ^{241}Am a jiné), které následně způsobí kontaminaci okolí. Některé z uvedených radionuklidů mají rovněž vysoce toxické vlastnosti. Vyrobit radiologickou zbraň není o moc náročnější než vyrobit klasickou bombu, přičemž největší překážkou je sehnání radioaktivního materiálu. Hlavním účelem této zbraně je vyvolat zděšení u obyvatelstva a zapříčinit dlouhodobou nemožnost používat budovy a přilehlá prostranství bez provedení nákladné dekontaminace. Předpokládané použití této zbraně je především v hustě obydlených místech, popř. v místech s velkým hospodářským významem (nádrže na pitnou vodu apod).

Radiologické zbraně

- Ničivé účinky radiologické zbraně jsou nesrovnatelně nižší než u jaderné zbraně. Tato zbraň není schopna způsobit závažné zdravotní následky většího rozsahu. Počet obětí v okamžiku exploze je srovnatelný s počtem obětí při výbuchu klasické výbušniny stejné mohutnosti.
- Nejnebezpečnější radioaktivní materiál se nachází v jaderných elektrárnách a jaderných zbraních. Naštěstí riziko, že teroristé získají materiál z těchto zdrojů je nízké. Lépe dostupný je radioaktivní materiál používaný v průmyslu (diagnostika) nebo lékařství (radiofarmaka) apod. Taktéž nelze vyloučit útok na jaderné palivo při jeho převozech a např. i útok velkým dopravním letadlem na reaktor jaderné elektrárny.

